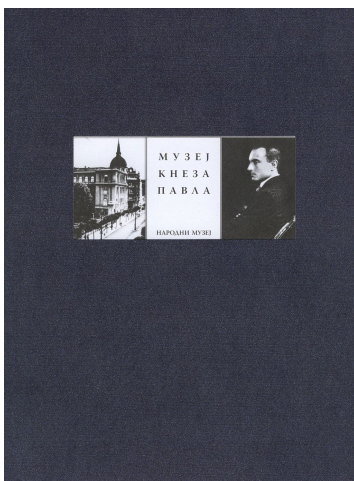

Prof. dr Irina Subotić

Poštovane dame i gospodo, drage kolege i prijatelji¹,

Na samom početku monografije posvećene Muzeju kneza Pavla, nakon jedne lepe stare fotografije zdanja u kojem smo se večeras okupili, reprodukovan je preko cele stranice snimak – kao portal jedne velike zamisli i velelepno ostvarenog dela: na njemu su elegantni, otmeni likovi kneza Pavla Karađorđevića i Milana Kašanina, zajedno sa princem Nikolom od Grčke i Danske. Čini mi se da taj snimak najbolje odslikava suštinu veoma složenog fenomena o kojem je reč u ovoj knjizi i rečito predstavlja ideju-vodilju Muzeja kneza Pavla. Reč je o srećnom, rekli bismo sudbinskom susretu: jedan knez-vizionar rafinovanog ukusa, veliki znalac i ljubitelj umetnosti,

željan da svojim angažovanjem, prijateljstvima i sredstvima Beograd učini važnom prestonicom iz koje će poruke nacionalne i evropske kulture i umetnosti biti glasnije od gustog tkiva političkih nesporazuma i ekonomskih problema – izabrao je s poverenjem sjajnog saradnika, Milana Kašanina, književnika i istoričara umetnosti sa Sorbone, izuzetnog stručnjaka kako za srednji vek, tako i za savremenu umetnost, estetu visokih kriterija, odličnog organizatora i osobu neospornog autoriteta. Prisustvo još jednog evropskog aristokrate na pomenutoj fotografiji može simbolično da znači da taj poduhvat stvaranja znamenitog muzeja podržavaju i drugi, inostrani, međunarodni krugovi. Odista, bogaćenju fondova i Muzeja savremene umetnosti i Muzeja kneza Pavla svojim darovima su doprinele mnoge uticajne ličnosti najvišeg ranga. Setimo se da su pokloni stizali od velikih umetnika, kolekcionara, krunisanih glava, pa i država – poštovalaca i prijatelja Beograda i Jugoslavije: dragocene slike Pisaroa, Gogena, Mondrijana, Van Goga, Reriha darovane su Muzeju istovremeno kada je i sam princ Pavle davao primer svojim poklonima. U isti mah otkupljivana su dela najvećih stvaralaca u velikim svetskim centrima.

Svojom delatnošću – pre svega izložbama koje je primao iz kulturnih središta – Muzej kneza Pavla je pripadao zajednici najaktivnijih i najmodernijih ustanova ove vrste u Evropi i svetu. Time je Muzej svedočio da naša zemlja pripada evropskoj zajednici uređenih, kulturno potvrđenih država.

U muzejskoj postavci mogle su se pratiti stare civilizacije i srednjovekovno blago na čijim temeljima se uzdiže savremenost ovoga tla. Istorijski deo Muzeja

¹ Tekst kojim je prof. dr Irina Subotić predstavila monografiju *Muzej kneza Pavla* (Narodni muzej u Beogradu, 2009) na prvoj promociji, upriličenoj u Predsedništvu Srbije - nekadašnjoj zgradi Muzeja kneza Pavla - 23. novembra 2009. godine.

je, vrlo smišljeno i ciljano, postavkom izjednačio dve sučeljene dinastije – Obrenoviće i Karađorđević, izlazeći *tacite* s tezom istorijskog izmirenja.

Evropski majstori slikarstva i skulpture bili su u dijalogu sa jugoslovenskim umetnicima različitih generacija. Živa izlagačka i izdavačka delatnost – posebno časopis *Umetnički pregled* – ukazivali su na ogromne napore da se ovdašnjoj javnosti ponude najvrednija dostignuća i prenese znanje koje bi značilo korak bliže evropskim standardima. Isto tako dostojanstveno i stručno kako je Muzej svetu prikazivao naše nasleđe, on je veličao i dela najmlađih pokoljenja umetnika.

Svoju delatnost Muzej je zasnivao na naučnim i humanističkim disciplinama u arheološkim, numizmatičkim, umetničkim i arhitektonskim istraživanjima, konzervatorskim postupcima i dokumentovanju. U napisima direktora Milana Kašanina i drugih saradnika, kao i u izjavama samoga princa Pavla, jasno je bila izražena edukativna, društvena uloga Muzeja i time je opravdan smisao njegovog postojanja. Ta mogućnost da običan *narod* može da ga poseti i da se u njemu obrazuje samo je povećavala interesovanje i ugled Muzeja kneza Pavla. Pri tome, on je zadržao magiju svečanosti, evocirao duh raskoši, skup neprolaznih vrednosti, bogatstva i elitizma ne samo zbog činjenice da je jedan kraljevski dvor pretvoren u Muzej, zadržavši odlike ceremonijalnog prostora, niti zbog formalnih razloga, kao što je naziv Muzeja, već zbog pažnje s kojom je javnost pratila njegov život, zbog dostojanstvenosti arhitektonske i mini-urbanističke celine, zbog uređenosti enterijera i posebno zbog vrednosti koje su u Muzeju bile brižljivo istaknute i pedagoški mišljene i prikazane. Jednom rečju – zbog političke volje koja je htela da Muzej predstavi kulturu ovoga naroda na najbolji način, najvišim kriterijumima. I da istovremeno stvara kulturu.

23. Свечано отварање изложбе *Италијански портрети кроз векове* 1938: кнез Павле, Дино Аџијери, италијански министар културе, гроф Воли ди Мизурата и друге угласне званице

U turbulentnim vremenima krajem tridesetih godina prošloga veka, između Scile i Haribde – između zlokobnih istorijskih trenutaka koji su pripremali Drugi svetski rat, s jedne strane, i rastrzane političke situacije na domaćem tlu, s druge strane, Muzej kneza Pavla je svim raspoloživim sredstvima nastojao da

doprinese izgradnji jedinstvene kulture u duhu jugoslovenstva, naglašavajući zajedničku istoriju i objedinjene kulturne vrednosti tri ujedinjena naroda.

je to pisao za Titijanov *Muzijski portret*.³⁶ I, *Laokoon* je, kao i *Šumski bogar* Piera di Kozima, unosi mir i harmoniju u sliku, ta slika izaziva zebnju, neagradu, užurbava osećanja, govori o napetosti, utroženosti, osveti do umiranja; sva je u strahnom gnu, gnevu, boju, ustrupalosti; kroz centrifugalne sile nagoveštava se tragedija – *Taliedo* je otvorio vrata trojanskom konju. Međutim, za razliku od čuvene antičke skulpture iste sadržine, koja je umnogome uticala na razvoj umetnosti, posebno na Mikelanđela, a koja ukazuje na zajedničku, opštu, u krajnjoj liniji neidentifikovanu kaznu, Eja Greko snažno i unosi mir i harmoniju u sliku, individualnu odgovornost i pojedinačnu smrt. Otac i dvojica sinova, mišićavih nagih tela, dramatičnih pokreta i izraza, bore se izdvojen; svaki od njih nosi svoju sudbinu u uzvišeno mirnom prisustvu Apolona i Artemide – bogova koji ih kažnjavaju. Možda upravo ta Eja Grekova slikarska strast i čulnost nisu prijaše knezu Pavlu i njegovom shvatanju umetnosti kao doživljaja čiste poetske lepote i platonskog uživanja.³⁷

137. Nikola Pusen,
Biseri i klonice:
/ Mitalionika
kompozicija

³⁶ O tom delu, izlaganom kao *Portret* nepoznatih na velikom izložbi *Nacionalni portret* kroz vreme u Muzeju kneza Pavla (kat. 63a), knez je 15. novembra 1935. godine pisao Berensonu da ga je kruno posle to je čuvao tri dana u stambenoj sobi, shvatajući da je to slika s kojom bi želio da provede čitav život. – Titijanova slika ranije je bila u kolekciji morskog Džerarda i kupljena je preko Džerarda. Sada je kod kraljeve kraljevine u Njujorku.
³⁷ Na reprodukcijama, likovi iz vremena kada je bio u vlasništvu kneza Pavla opisuju se da su preko beluđu dveju nagih figura (jednog od sinova, levo, i Artemide, desno) bile denacionalistički islikane artemide, isto kao što je bilo urađeno i s Mikelanđelovom figurama na kraljevskom Sibirskom sudu, kao bi se glasilo: (bilo) podložni golotinji. Srećom, slika je kasnije restaurirana i vraćena joj je originalna izgleda. Eja Greko je oslobodila centuru. Knez je pozivao tu kompoziciju (koju je neko vreme čuvao Eja Greko u Biseri) za kraljeve kraljevine. Nacionalni galeriji (kao se i sada nalazi) još početkom tridesetih godina: značajnu vrednost, avgusta 1937. ponuđeno ju je za praznu 12. Llanovu, pisao mu je kraljevine: *Biseri* da budućnosti svoje delo, domaći sam bi zaslužili da nemaju prava da uzimaju kraljevine u umetnički delo koja su jednaka od svoje porodice ceniti. Sliku je Sakuta X. Kres kupio tek 1946. godine. To je bilo prvo reprodukcijama delo u *Umetničkoj* *prilici*, kompozicijama kraljevine: Muzeja kneza Pavla, u kojem stoji da je to jedno od *reprodukcijama* slikarske rešenja: niti se nalaze u njoj zemlji (Majakovski 1937: 3).

Prošlo je tačno 80 godina od kada je Muzej savremene umetnosti bio zvanično otvoren u Konaku kneginje Ljubice, i 74 godine od kada je on, zajedno s Narodnim muzejom (koji je tada nosio naziv Istorijsko-umetnički) obrazovao Muzej kneza Pavla. U to vreme menjanje naziva jedne nacionalne institucije u ime mecene i tadašnjeg vladara nije izazivalo čuđenje niti negodovanje intelektualne javnosti, kao što se to, nažalost, ponekad sada dešava kod nedovoljno obaveštenih. Treba imati u vidu velike zasluge koje je knez Pavle imao ne samo za formiranje Muzeja nego uopšte, za razvijanje i širenje nacionalne kulture i uvođenje evropskog i prosvetnog duha kod nas. Zahvaljujući stručnosti direktora Kašanina i celog kolektiva, ali i spremnosti države da stane iza njihovih napora, Muzej je ubrzo postao znamenita nacionalna

ustanova koja je organizovano prenosila sliku o jugoslovenskom društvu i njegovoj kulturnoj politici. Muzej je bio čuvar *zvanične memorije nacije* – praveći ravnotežu između bogate istorijske i kulturne baštine i stvaralačkih mogućnosti mladih savremenika. Milan Kašanin je smenjen sa položaja direktora neposredno posle ulaska partizana u Beograd 1944. godine, bez obzira na činjenicu da je tokom rata uspeo da sačuva celokupno nacionalno blago. Od tada kreće nova istorija starog Narodnog muzeja.

Zajednička želja svih nas, autora ove knjige, bila je da istražimo i pokažemo kojim je putevima, čijim zaslugama, vizijama i angažovanjem ovaj muzej za tako kratko vreme uspeo da postane moderno organizovan, glavni naučni, kulturni, ali i politički instrument Kraljevine Jugoslavije; ustanova koja je za nepunu deceniju svog postojanja bila shvaćena kao nacionalna svest i nacionalni prestiž.

Želela bih – u ime svih autora – da izrazim našu veliku i iskrenu radost što je ova monografija izašla na svetlost dana, da zahvalim upravi Narodnog muzeja, svima koji su pomogli da se sakupi što bogatija dokumentacija, recenzentima na pozitivnim mišljenjima, Ireni Stepančić koja je izgledom knjige dočarala

otmenost i bogatstvo nekog drugog, ne tako dalekog, a ipak drugačijeg doba, kao i štampariji *Publikum* na krajnje profesionalno obavljenom poslu. Nadam se da ćete i vi, budući čitaoci ove monografije, osetiti na njenim stranicama aristokratski sjaj nekadašnjeg Muzeja kneza Pavla iza kojeg su ostala ozbiljna, smislena, plodna i veoma značajna muzeološka dostignuća: Muzej kneza Pavla je obeležio našu kulturu najvišim vrednostima koje je i danas teško dosegnuti. Možda bismo, u tom kontekstu, mogli da postavimo pitanje: da li sada, u pretpostavljeno razvijenijem društvenom sistemu, postoji tako snažna politička volja i kulturološka svest? I kakvu ulogu danas moraju, treba, ili bar, mogu naši muzeji da imaju?